

הפגול והנותר, מטמאין את הידים מדרבנן. ובגמרא יבואר הטעם שגזרו חכמים כן.

גמרא:

שנינו במשנה: רבי יוסי אומר: נתנממו יאכלו. נרדמו לא יאכלו.

והוינן בה: היכי דמי "נתנמנם"?

ומשנינן: אמר רב אשי: נים ולא נים, ישן ואינו ישן, תיר ולא תיר, ער ואינו ער.

בסוף [ה"אפיקומן"] וישן, הרי זה הפסק, ושוב לא יאכל, (53), (54) משום שהוא זכר לקרבן פסח בזמן שביית המקדש היה קיים.

ק-ב

רבי יוסי אומר: זה שאמרנו שאם ישנו מקצתן יאכלו היינו דוקא כשנתנממו בלבד, שאז יאכלו.

אבל אם נרדמו ממש, אפילו מקצתם, לא יאכלו לאחר שנתעוררו.

בשר קרבן הפסח שנשאר לאחר הצות ליל הפסח ונעשה "נותר" — מטמא את הידים כדין כל "נותר", שגזרו חכמים שיטמא את הידים שנגעו בו כמבואר להלן.

באכילתה כל הפסח. אולם המגן אברהם סוף סימן תרל"ט כותב בשם המהרי"ל שאין באכילת מצה מצוה במשך כל הפסח, ובמשנה ברורה בסימן תע"ה סעיף קטן מ"ה הביא את דברי הגר"א.

53. הסיבה שאסור לאכול אחר אפיקומן, כתב הרשב"ם כדי שלא יעבור טעם המצה מן הפה, וכן משמע בגמרא, הבעל המאור כותב שהסיבה כדי שלא ישכח לומר הלל, והרמב"ן במלחמות ה' והר"ן כתבו, שצריך שישאר טעם המצה והפסח בפיו, כדי שלא ישכח שאכל קרבן פסח, ויאכל שנית במקום אחר, ואסור להמנות על שני קרבנות פסח. והארחות חיים כותב, שהסיבה שישאר טעם המצה בפה, מפני שחייבים לספר ביציאת מצרים כל הלילה, ולכן צריך שישאר טעם המצה בפה. והבעל המאור כותב פירוש נוסף, כדי שיהיה קרבן פסח נאכל על השובע, וכשיודע שלא יוכל יותר לאכול אחר כך, אוכלנו בסוף הסעודה, כששבע.

54. כתב המשנה ברורה בסימן תע"ח שיש פוסקים שאומרים שכפי שאסור לאכול אחר

אפיקומן, כמו כן אסור לשתות אחריו ויש מתירים, ולכן פסק שיש להחמיר במשקה משכר ולכתחילה נכון להזהר בכל משקה חוץ ממים, ובסימן תפ"א כתב שלשתות תה מותר, אבל משקה שיש לו טעם חזק אסור, שלא יעביר טעם המצה מפיו, ובמקום צורך גדול אפשר לשתות אף שאר משקים שאינם משכרים. וכתב הבאר היטב שגם יזהר שלא לעשן סיגריות אחר אפיקומן [וכבר כתבו האחרונים שבזמן הזה אסור לעשן ביום טוב מעיקר הדין]. והסיבה שאסור לשתות אחר אפיקומן, נאמרו בזה בראשונים כמה הסברים, התוספות כתבו, כדי שלא יבטל טעם המצה מפיו. ובטור הביא טעם לפי שחייב לעסוק כל הלילה בספור יציאת מצרים ובהלכות פסח, ואם ישתה, ישתכר וירדם. ואילו הרמב"ן במלחמות ה' כתב שלא יהיה נראה כאילו מוסיף עוד כוס על ארבעת הכוסות. ובתמים דעים כתב שמפני העניים שנתנו להם גבאי צדקה שמונה כוסות יין לשת לילות הסדר [בחוץ לארץ] ואם יתירו לו לשתות בלילה הראשון, עלול לשתות גם את היין של הלילה השני.

כגון: דקרי ליה, ועני. קוראים לו והוא עונה. אבל, ולא ידע לאהדורי פברא. דבר הצריך סברא ועיון אינו יודע להשיב. כגון ששואלים אותו היכן הנחת כלי זה.

וכי מדכרו ליה כשמזכירים לו ואומרים האם הנחת במקום פלוני מדכר, נזכר ואומר כן או לא.

אביי הוה יתיב קמיה דרבה בשעת הסדר. חזא ראה דקא נמנב. שרבה מתנמנמם לאחר שהתחיל לאכול מהאפיקומן.

אמר ליה אביי לרבה: מינבם קא נאיים מר!

נרדם אתה ואסור לך להמשיך ולאכול מהאפיקומן, וכדעת רבי יוסי, שאפילו ישנו מקצתם לא יאכלו.

אמר ליה רבה: מינומי קא מנמנבם, אני רק מתנמנמם. ותנן שאפילו לרבי יוסי נתנמנמו יאכלו. ורק אם נרדמו לא יאכלו.

שנינו במשנה: הפסח אחר חצות מטמא את

הידים.

אלמא, מוכח כי מחצות ואילך הוי ליה נותר.

והוינן בה: מאן הוא תנא דמתניתין שסובר שכבר מחצות הוא נעשה נותר והלא כתוב "ולא תותירו ממנו עד בקר", שמשמע שרק בבקר הוא נעשה נותר?

ומשנינן: אמר רב יוסף: רבי אלעזר בן עזריה הוא. (55)

דתניא: "ואכלו את הבשר בלילה הזה" [שמות יב ח].

רבי אלעזר בן עזריה אומר: נאמר כאן, באכילת קרבן פסח "בלילה הזה". ונאמר להלן, ביציאת מצרים "ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה והכיתי כל בכור בארץ מצרים". ולומדים בגזירה שוה של "הלילה הזה".

מה להלן עד חצות, (56) שהרי בחצות היתה

נותר, ומכל מקום כיון שאסור מן התורה לאוכלו, מטמא את הידים.

56. להלכה נחלקו הראשונים, הרבה ראשונים פוסקים כרבי אלעזר בן עזריה שזמן מצות מצה מן התורה עד חצות, ואם אכלה אחר-כך לא יצא ידי חובתו, אמנם יש הרבה ראשונים שפוסקים כרבי עקיבא שזמנה מן התורה כל הלילה. אולם אף לשיטתם כתבו הראשונים שמדרבנן זמנה לכתחילה עד חצות, כפי שגזרו לגבי קרבנות הנאכלים ליום ולילה שיאכלו עד חצות, כדי להרחיק את האדם מן העבירה, ולכן פוסק המשנה ברורה בסימן תע"ז סעיף קטן ו' שלכתחילה צריך להזהר מאד לאכול מצה לפני

55. הקשה בספר אבי עזרי, מדוע פסח אחר חצות לרבי עקיבא אינו מטמא את הידים, והלא גם לפי רבי עקיבא שמדאורייתא זמן אכילת קרבן פסח עד עלות השחר, אבל מדרבנן אסור לאכול אחר חצות, כפי שפסק הרמב"ם בהלכות קרבן פסח פרק ח' הלכה ט"ו, ואם כן מדרבנן הרי הוא נותר ושיטמא את הידים. ומתוך, כיון שזה רק מדרבנן לכן לא גזרו על זה טומאה. אולם לרבי אלעזר בן עזריה שזה נותר מן התורה גזרו על זה טומאה, אמנם הוא מעיר שאף לרבי אלעזר בן עזריה שזמן אכילת פסח מן התורה עד חצות, מכל מקום אין הבשר הנותר, נהיה אסור באיסור נותר עד עלות השחר, ואף שיש איסור לאוכלו אחר חצות, אבל אין זה איסור

היא בשעת מכת בכורות, בחצות הלילה, שעל ידה נחפזו המצרים למהר לשלחם מן הארץ, רשב"ם]

אם כן, מה תלמוד לומר "ואכלו את הבשר בלילה"?

ללמדך: **שיכול יהא קרבן פסח נאכל כשאר קדשים, ביום שחיתתו, כקרבן תודה, שאף הוא זמן אכילתו יום אחד ונאכל כל יום השחיטה ובלילה שאחריו עד הבקר?**

תלמוד לומר "בלילה", בלילה הוא נאכל ואינו נאכל ביום!

מכת בכורות. **אף כאן, אכילת קרבן פסח, עד חצות.** (57)

ומה שנאמר "לא תותרו ממנו עד בקר", היינו שרק בבקר חייבים לשורפו. אבל זמן אכילתו הוא רק עד חצות, ואז הוא כבר נעשה נותר.

אמר לו רבי עקיבא: והלא כבר נאמר "ואכלתם אותו בהפזון", עד שעת הפזון, שנחפזו לצאת והיינו בעלות עמוד השחר, כדכתיב "לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר".

[ורבי אליעזר בן עזריה סבר: שעת הפזון

קנ"א] שהסיפור היה לא מחמת דין ספור יציאת מצרים של לילה זה, אלא מחמת הדין הרגיל של הזכרת יציאת מצרים שבכל לילה. ומקשה על כך הקהילות **יעקב** [ברכות סימן ג'] שלכאורה בדין הזכרת יציאת מצרים שבכל לילה, לא נאמר הדין "שכל המרבה לספר הרי זה משובח", ואחר שהזכיר יציאת מצרים, שוב אין שייך להוסיף עוד על המצוה, וכתב הקהילות **יעקב** שאולי כיון שהמעשה קרה בבני ברק, מקומו של רבי עקיבא שסובר שזמן קרבן פסח וספור יציאת מצרים הוא כל הלילה, לכן בבני ברק החמיר רבי אליעזר בן עזריה לנהוג כמנהג המקום, מצד הדין שמי שבא למקום, צריך לנהוג כחומרות של אותו מקום. **האברבנאל** בהגדה זבח פסח אומר שהסיבה שסיפרו כל הלילה, זה מפני שבני ישראל בליל יציאת מצרים היו ערים כל הלילה, שבתחילת הלילה התעסקו במצות פסח ומצה, ובסוף הלילה התכוננו ליציאה, ולפי שחייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, לכן גם אותם תנאים נשאר ערים כל הלילה, ולפי הסבר זה אין קושיה על רבי אליעזר בן עזריה, שלא סיפר מצד מצות ספור יציאת מצרים, אלא

חצות, ובדיעבד אם איחר את חצות, יאכל אחר חצות שמה זמנה כל הלילה, ומכל מקום, לא יברך אז על אכילת מצה ומרור. ומי שהתאחר והתחיל הסדר סמוך לחצות, יקדש, וישתה כוס ראשון, ויטול ידיו מיד, ויאכל המצה ומרור בכרכה לפני חצות, ואחר כך יחזור לומר כל ההגדה, ואחרי זה ימשיך סעודתו.

וכמ"כ לענין אפיקומן, כיון שהוא נאכל זכר לקרבן פסח, צריך לאוכלו לפני חצות כמו קרבן פסח שלרבי אליעזר בן עזריה מן התורה זמנו עד חצות, ולרבי עקיבא מדרבנן, ככל הקדשים שהגבילו חז"ל זמן אכילתם עד חצות.

57. **המנחת חינוך** [מצוה כא, ב] כותב שזמן מצות ספור יציאת מצרים, תלויה בזמן אכילת קרבן פסח, ולרבי אליעזר בן עזריה, זמן המצוה עד חצות, ולרבי עקיבא עד עלות השחר, ומקשה העמק ברכה מהמעשה בהגדה ברבי אליעזר ורבי עקיבא שהיו מסובין בבני ברק והיו מספרים כל אותו הלילה, והרי רבי אליעזר הוא זה שאוחר שזמן פסח עד חצות, ואין מצוה לספר אחר חצות. וכתב על כך **המשכנות יעקב** [סימן

והוינן בה: ורבי עקיבא, האי "הזה" מאי עביד ליה?

ומשנינן: מיבעי ליה, למעוטי לילה אחר ליל ט"ז הוא דאתא, שבו אינו נאכל.

סלקא דעתך אמינא, הואיל ופסח קדשים קלים, ושלמים קדשים קלים.

מה שלמים נאכלים לשני ימים ולילה אחד שביניהם, אף פסח, אוקים לילות שיהיו במקום ימים של שלמים, ויהא נאכל לשני לילות ויום אחד (58) שביניהם, דהיינו עד בקר של יום ט"ז בניסן.

כתב רחמנא "הזה", ללמדך שרק בלילה הזה הוא נאכל, ולא בלילה אחר.

ומקשינן: ורבי אלעזר בן עזריה, מנין לו שאינו נאכל לב' לילות?

ומשנינן: אמר לך: מ"לא תותרו ממנו עד בקר" נפקא הא. שמשמע בקר שלמחרת שחיתת הפסח.

ומקשינן: ורבי עקיבא, מדוע אינו לומד מ"לא תותרו ממנו עד בקר"? ולמה צריך

לכתוב "הזה"?

ומשנינן: אמר לך: אי לא כתב רחמנא "הזה", הוה אמינא מאי בקר", בקר שני שאחרי הלילה השני.

ומקשינן: ורבי אלעזר בן עזריה מה ישיב על כך?

ומשנינן: אמר לך: כל היכא דכתיב "בקר", בקר ראשון הוא.

אמר רבא: אבל מצה בזמן הזה אחר הצות, לרבי אלעזר בן עזריה, שסובר שזמן אכילת פסח הוא רק עד חצות, הוא הדין שבמצה לא יצא ידי חובתו.

ומקשינן: פשיטא היא?! דכיון דאיתקש מצה לפסח (59) בקרא ש"על מצות ומרורים יאכלוהו", ודאי שכפסח דמי?

ומשנינן: מהו דתימא, הא אפקיה קרא לחובת מצה בלילה הראשון מהיקישא של מצה לפסח. שהרי שנינו בברייתא לעיל [בעמוד א]: מה שביעי רשות אף ששת ימים רשות. ובגלל זה הייתי סבור לומר גם לילה הראשון שהוא רק רשות.

מצד החיוב להראות את עצמו כאילו הוא יצא.

58. הבית הלוי [חלק א' סימן ל"ג אות ה'] שואל, איך יכולה להיות הוה אמינא שפסח נאכל בליל ט"ז וביומו ובליל ט"ז, ואת הפסוק "לא תותרו ממנו עד בקר" נפרש על הבוקר של ט"ז? והרי, המשך הפסוק "והנותר ממנו עד בקר באש תשרופו", המילה בוקר מיותרת בו, ודרשה מזה הגמרא [שבת דף כ"ד] שאין שורפים נותר ביום טוב, והבוקר הזה בא לומר לחכות ולא לשרוף ביום טוב, אלא להמתין עד

הבוקר של ט"ז ניסן. ואם נפרש את מצות קרבן פסח שזמנו גם בליל ט"ז, אם כן, פשוט שזמן שריפתו בט"ז בבוקר, ומדוע צריך פסוק מיוחד לכך? ומתוך הבית הלוי, שלפי הוה אמינא של הגמרא כאן שזמן אכילת הפסח גם בליל ט"ז, בהכרח נדרוש את הפסוק "עד בוקר באש תשרופו" לדרשה אחרת, וכפי שמובא במכילתא שלומדים מפסוק זה שכבר בעלות השחר נהיה הבשר נותר ולא רק בנץ החמה.

59. כתב הטור אורח חיים סימן תנ"ח, שיש

מהפיגול והנותר שמתמא את הידים הוא בכזית.

וחד אמר: בכביצה.

ומבאר הגמרא: לא נחלקו רב הונא ורב קכא-א חסדא ביניהם בעצם דין הטומאה. אלא כל אחד מדבר על נושא אחר שבמשנתו.

חד, תני אפיגול, מפרש את טעם הטומאה שבפיגול.

וחד תני אנותר, מפרש את טעם הטומאה שגזרו בנותר.

מאן דתני אפיגול, מפרש שהטעם הוא משום חשדי כהונה. שהכהנים חשודים לפגל את הקרבן במזיד כדי להפסיד לבעלים, ולומר שוגגים היינו. ולכן גזרו על הפיגול שיטמא את הידים כדי שיהא הכהן

קמשמע לן רבא דכי אהדריה קרא לחובת מצה של הלילה הראשון בזמן הזה, כמבואר בברייתא דלעיל מזה שכתוב "בערב תאכלו מצות", למילתא קמייטא אהדריה! שיהיה שוה לגמרי לפסח שזמן אכילתו רק עד חצות.

שנינו במשנה: הפיגול והנותר מטמא את הידים.

רב הונא ורב חסדא מבארים את הטעם שגזרו חכמים על הפיגול והנותר שיטמאו את הידים.

חד אמר: משום חשדי כהונה.

וחד אמר: משום עצלי כהונה. ולקמן יבוארו הדברים.

ועוד נחלקו: חד אמר: שיעור הבשר

מעט חמץ למצה הרי הוא בטל בשישים. ולנוהגים לאפות בערב פסח, כתב הטור שאם חל ערב פסח בשבת, יאפו את המצות במוצאי שבת בליל הסדר. והקשה הזכרון שמואל, הלא ליל ט"ו אינו זמן הקרבת הפסח, ואם כן מה הענין לאפות בלילה, אם בין כה וכה איננו מקיימים את הענין של אפיה בזמן הקרבה, ואם כן, אפשר לאפות זמן רב לפני פסח. ותירץ על פי דברי רבי מנחם זעמבא, כיון שבקדשים הלילה הולך אחר היום, ובעצם זמן הקרבת קרבן פסח הוא בערב פסח ובליל הסדר, אלא שבלילה ההקרבה פסולה מסיבה צדדית, שכל עבודת הקרבנות פסולה בלילה. אולם מצד דיני קרבן פסח, גם הלילה הוא זמן הקרבתו, ולכן צריך לאפות את המצות בליל ט"ו. אולם הוא מעיר על כך שלכאורה זמן קרבן פסח הוא רק ב"ד כפי שכתוב ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים.

לאפות את מצות המצוה [ג' המצות שאוכלים בלילה לקיום מצות מצה], בערב פסח אחר חצות. והטעם על פי המבואר בגמרתנו, שהוקשה אכילת מצה לקרבן פסח, וסוברת דעה זו שהוקשה גם אפיית המצה לשחיטת קרבן פסח שזמנו בערב פסח אחר חצות.

וכתב המשנה ברורה, שאף על פי שמעיקר הדין יוצאים במצה שנאפתה זמן רב לפני פסח, מכל מקום, מצוה מן המובחר לאפות את מצות המצוה של ליל הסדר בערב פסח אחר חצות. אולם, כותב המשנה ברורה, שרוב ישראל אין נוהגים להזהר בזה והסיבה לכך, מפני שיש דעות שחמץ בערב פסח משעה שישית אינו בטל בשישים ואוסר את התערובת שהתערב בה, במשהו, ולכן חוששים שמא יחמיץ פירור בצק אפילו קטן ביותר ויתערב במצות ואינו בטל, ונמצא עובר על איסור חמץ בפסח. אולם אם אופה הרבה זמן לפני פסח, אז אפילו אם נכנס